

AKİF MARİFLİ

(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası)

TERRORUN "DÖVLƏTLƏŞMƏSİ" VƏ HUMANİTAR FƏLAKƏT KİMİ
QAÇQINLAR PROBLEMİ (ERMƏNİ TERRORU VƏ AZƏRBAYCANLI QAÇQINLAR)*Açar sözlər: dövlət siyasəti, qaçqınlar, terrorun leqallaşdırılması, humanitar məsələlər, təsir.***Terror dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində neqativ vasitə kimi**

Beynəlxalq münasibətlər sistemində geosiyasi və eləcə də digər şəkili maraqlarını təmin etmək üçün bəzən bir sıra dövlətlərin heç də qanuni olmayan vasitələrdən istifadə etdiyi müşahidə edilməkdədir. Bu cür metodologiyani istər böyük və güclü dünya dövlətlərinin misalında, istərsə də kiçik və regional maraqları olan dövlətlərin misalında görmək olur. Həmin dövlətlər ya terror təşkilatlarını formalaşdırır, yaxud da artıq formalaşmış olan terror təşkilatları ilə iş birliyi qururlar. Terror təşkilatları ilə qarşılıqlı yardımlaşma dövlətlərin sahib olduğu milli ideyologiyalarla və eləcə də dövlətlərin maraqları, habelə onların tənzim edilməsi ilə bağlı olur. Burada praktiki bir çox misallar vermək mümkündür. Bir zaman özünə müttəfiq saydığı təşkilatı bu gün terror siyahısına salan dövlətlər az deyildir. Bu gün ABŞ-ın bir nömrəli hədəfi olan Əl-Qaidə rus-afqan savaşını dəstəklənən təşkilatlardan biri idi (7, 44). Türkiyə və NATO-ya qarşı əks güc kimi Sovet İttifaqı indiki PKK-nın yaranmasında böyük rol oynamışdı. Hətta daha sonralar xələfi olan Rusiya onun öz ölkəsində fəaliyyətini də hüquqi müstəviyə keçirmək üçün müəyyən qərarlar qəbul etdirirdi (5, 26). Bu misalları kifayət qədər uzatmaq olar.

Buradan görülmür ki, bir sıra hallarda dövlətlərin bir hissəsi öz xarici və geosiyasi fəaliyyətlərində heç də həmişə milli və beynəlxalq hüquq normalarına əməl etmirlər. Bu isə özlüyündə bir sıra problemlərə gətirib çıxardır. Həmin problemlərdən biri də qaçqınlar problemidir. Qaçqınlar problemi bu gün dünya ictimaiyyətinin qarşısında aciz qaldığı bir məsələdir. Qaçqınlar probleminin əksər hallarda köklərində dövlətlərin terrora göz yumması və yaxud onu dəstəkləməsi dayanır. Məsalə olaraq Birmada olan Rohiniyalı müsəlmanların aqibətlərini gös-

tərə bilirik (10). Birnə rəsmiləri demək olar ki, yerli müsəlman azlığın heç bir hüquqi tələblərinə məhəl qoymurlar və buddist terrorçu qruplarının rohiniyalı müsəlmanları qətlə yetirməsi cəzasız qalır (8, 408).

Bütün bunlar dövlətlərin öz siyasətlərində terrora qarşı biganəliyi, yaxud da ondan yararlanmaq istəyinin ortaya qoyduğu fəsadlardır. Terrorun öz məqsədləri üçün istifadə etmiş olan dövlətlərdən biri də Ermənistandır. Ermənistan ASALA kimi beynəlxalq terror təşkilatları ilə olan əlaqələrini gizlətmir. Erməni terror təşkilatlarının və Ermənistan dövlətinin yaxın əlaqədə olduğu təşkilatlardan biri də PKK terror təşkilatıdır. 1973-ci ildə "erməni soyqırımını" dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq məqsədi ilə qurulan ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) fəaliyyətinin ikinci mərhələsində strategiyasını dəyişdirərək PKK terror təşkilatı ilə iş birliyinə qərar vermişdir. Bu iş birliyinin təməlləri Livanda atılmışdır (16). 1981-ci ilin sonunda ASALA PKK terror təşkilatına hər mövzuda dəstək verəcəyini bəyan etmişdir (6, 50-57).

Zaman-zaman Ermənistan Azərbaycana qarşı terrorçu təşkilatların xidmətlərindən dəfələrlə istifadə etmişdir. Bunlardan biri də Bakı metropolitenində həyata keçirilmiş partlayışlar zamanı "Sadval" təşkilatının "xidmətlərindən" istifadə edilməsi idi. 1994-cü il martın 19-da Bakı metropolitenində "20 yanvar" stansiyasında törədilmiş partlayış nəticəsində 14 nəfər həlak olmuş, 49 nəfər yaralanmışdır. Məhkəmə mərostansiyada törədilmiş terror aksiyasının Ermənistan xüsusi xidmət orqanları tərəfindən hazırladığını, separatçı "Sadval" təşkilatının üzvləri tərəfindən həyata keçirildiyini sübuta yetirilmişdir. "Sadval" separatçı təşkilatının həmin fəalları 1992-ci ildən etibarən dəfələrlə Ermənistanında olub, bu ölkənin Milli Təhlükəsizlik baş idarəsi təşkilatın formalaşmasında, maliyyə

yələşməsində və silahlanmasında yaxından iştirak edib. 1992-ci ilin aprel-may aylarında 30 nəfər Ermənistanın Nairi rayonunun Lusaker qəsəbəsində yerləşən təlim-məşq bazasında xüsusi terror-təxribat hazırlığı keçib. İstintaq zamanı müəyyən edilib ki, təxribatçılar təlimata uyğun olaraq, "20 yanvar" stansiyası ilə yanaşı Bakının "Nizami" kinoteatrında, Respublika sarayında və Bakı lampa zavodunda da partlayışlar törətməyi planlaşdırıblar (15).

Terror dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində neqativ vasitədir. Terrorun yararlanmaq istəyənlərin nəticədə əldə etdikləri "mənfəət" minlərlə insanın qanı bahasına və eləcə də humanitar fəlakətlər bahasına olur. Bir daha da qeyd edək ki, belə fəlakətlərdən biri də qaçqınlar problemidir. Azərbaycan da bu problemin zərərçəkənlərindən biridir.

Qərbi Azərbaycan və Ermənistan dövlət terrorunun ilk fəsadları (səbəb və nəticələr)

Azərbaycan Respublikasının və xalqının üzləşdiyi problemlərdən biri olan qaçqınlar probleminin başlıca səbəblərindən biri Ermənistanın dövlət səviyyəsində terrorçuluqdan istifadə etməsi olmuşdur. Hələ Sovet dövlətinin mövcudluğu illərində Ermənistan SSRİ-də yaşayan azərbaycanlı erməni terrorunun qurbanlarına çevrildilər. Ermənistanın dövlət terrorunu mənimləməsinin başlıca sübutu məhz Qərbi Azərbaycan torpaqlarından azərbaycanlıların deportasiya edilməsi idi. Qərbi Azərbaycandan 1948-1953-cü illərdə də xeyli azərbaycanlı latent terror yolu ilə sürgün edilmişdi. 23 dekabr 1947-ci ildə SSRİ Nazirlər Soveti "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-nin Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" 4083 sayılı qərarı Stalin tərəfindən imzalandı. 1948-ci il 10 mart tarixli 754 sayılı daha bir qərarla isə bu işi həyata keçirmək üçün tədbirlər planı müəyyən olundu. SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr tarixli qərarında göstərilirdi ki, 1948-1950-ci illərdə "könnüllülük prinsipi" əsasında Ermənistan SSR-də yaşayan 100 min kolxozçu və digər azərbaycanlı əhali Azərbaycan SSR Kür-Araz ovalığına köçürülsün. Beləliklə, "könnüllülük prinsipinə əsasən" onlardan 1948-ci ildə 10 min nəfər, 1949-cu ildə 40 min nəfər, 1950-ci ildə isə 50 min nəfər köçürülməsi nəzərdə tutulurdu. Lakin, ümumilikdə 1948-1953-cü illərdə Ermənistandan 144654

nəfər azərbaycanlı doğma ev-əşiyindən zorla köçürülür (4, 8-9).

Ermənistandan azərbaycanlıların deportasiyası ilə birgə, yaşayış məntəqələrinin adlarının dəyişdirilməsi, təhsil və mədəniyyət ocaqlarının bağlanması, rayonların birləşdirilməsi əməliyyatı aparılmışdı. Təkcə 1947-1953 - cü illərdə 70-ə yaxın, ümumilikdə isə, 336 yaşayış məntəqələrinin adları dəyişdirilmişdir (3, 139-147).

1988-1989-cu illərdə azərbaycanlıların soyqırımı – vahid mərkəzdən idarə olunduğu və həyata keçirilirdi üçün bu soyqırımın mərhələləri, xarakteri bütün Ermənistan ərazisi üçün eyni idi. Hər tərəfdə birinci mərhələdə erməni quldur dəstələri polisən və rayon rəhbərlərinin nəzarəti və iştirakı ilə azərbaycanlı evlərinə basqın edir, onların çıxıb getməsinə tələb edirdilər. 1988-1989-cu illərdə Qərbi Azərbaycanda (Ermənistan) azərbaycanlı işçilər iş yerlərinə, uşaqları isə məktəbə buraxılmır, dükan-bazarda azərbaycanlılara ərzaq və sairə satılmır, azərbaycanlıların işi, telefonu, suyu, qazı kəsilib, onların həyat şəraiti dözülməz vəziyyətə gətirilir. Bu, əsl mənəvi, psixoloji terror idi ki, tez-tez fiziki terrorla da əvəz olunurdu (13).

Bu məqalədə Ermənistan tərəfindən aparılan döyüş əməliyyatlarından deyil, məhz xüsusi qəddarlığı ilə yadda qalmış terror aktlarından yazmaq yerinə düşərdi. Çünki Ermənistanın işğal etdiyi ərazilərlə bağlı olaraq Azərbaycan humanitar elmlərinin müxtəlif sahələrində mühüm əsərlər yazılmışdır. Sadəcə olaraq terror və qaçqın probleminin qarşılıqlı əlaqəsini göstərmək üçün bir sıra konkret insanlıq əleyhinə cinayətlərdən iqtibaslar gətirmək istərdim.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Qərbi Azərbaycan əhalisi Ermənistan dövlətinin terroru bir vasitə kimi mənimləməsinin əsas və ilk qurbanlarından oldu. Nəticədə indiki Ermənistan ərazisinin 185 yaşayış məntəqəsindən 230 mindən çox həmvətənimiz qovuldu. 31 mindən çox yaşayış evi, 165 kolxoz, sovxoz oğurlandı, külli sayda mal-qara qaçırıldı. 216 nəfər qətlə yetirildi, 1154 nəfər yaralandı. Təəssüf ki, bu gün dünya bir həqiqəti unudur ki, "Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyasından əl çəkməyən və yalançı "erməni soyqırımını" sübuta yetirməyə çalışan erməni millətçiləri müasir qloballaşan dünyada xalqların və ölkələrin yaxınlaşması yolunda ciddi əngələ çevrilmişlər. Dünyanın hər yerinə səpələnmiş çoxsaylı erməni təşkilatlarının geniş maliyyə imkanları, Qriqorian kilsəsi-

nin istiqamətverici və təşkilatçılıq rolu, ayrı-ayrı ölkələrin, o cümlədən böyük dövlətlərin müxtəlif strukturlarında mühüm mövqelər ələ keçirmiş ermənilərin dünya siyasətinə təsir etməsi süllh və əmin-amanlıq üçün, insanlığın gələcəyindən ötrü təhlükəli maneəyə çevrilmişdir (1, 11). Buna görə Azərbaycanın XIX-XX əsrlər tarixi bizdən keçmiş ibrat dərslərini bilməyi, toqquşmaların güclünə faciəyə çevrilməsinin səbəb-nəticə əlaqəsini dərinləndirərək etməyi, ictimai inkişafın qanunauyğunluqlarını, xalqın azadlıq uğrunda mübarizəsində mərhələlərin dəyişmə qanunauyğunluqlarını bilməyi tələb edir (2, 20).

Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonların işğal nəticəsində yaranmış ikinci qaçqınlar dalğası (səbəb və nəticələr)

Ermənilər Azərbaycan torpaqlarını işağı etdikləri zaman kəsiyində dəhşətli insanlıq əleyhinə cinayətlərə imza atdılar. Bu cür azgünlüqlər əhalinin öz doğma yerlərini tərk edib qaçqına çevrilməsinə səbəb oldu.

Ermənilər və insanlıq əleyhinə dəhşətlərdən nümunələr:

Qarakənd faciəsi

1991-ci il noyabr ayının 20-də Xocavənd rayonunun Qarakənd kəndi yaxınlığında erməni terrorçuları Azərbaycan, Rusiya və Qazaxstan təmsil edən bir qrup yüksək vəzifəli dövlət məmuru və jurnalisti aparan "Mİ-8" vertolyotunu gülləbaran etdilər. Nəticədə 22 nəfər tanınmış dövlət, ictimai və hərbi xadim qətlə yetirildi (14).

Xocalı soyqırımı

1992-ci il fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə erməni silahlı birləşmələri Xankəndidə yerləşən Rusiyaya məxsus 366-cı alayın köməyi ilə azərbaycanlılar yaşayan Xocalı şəhərinə hücum edərək dinc əhaliyə qarşı xüsusi qəddarlıqla müşayiət olunan genosid aktını həyata keçirdilər. Bu faciə nəticəsində 613 dinc sakin qətlə yetirilmiş, 487 nəfər yaralanmış, 1275 nəfər isə əsir götürülmüşdür. Onlardan bir çoxu əsirlikdən qayıtmamış və sonrakı taleyi barədə hər hansı məlumat yoxdur. 366-cı alay Xankəndidən çıxarıldıqdan sonra bu hərbi hissəyə məxsus olan silahlı texnikanın mühüm hissəsi erməni separatçılara verildi (9, 171-175).

Ağdaban soyqırımı

1992-ci ilin aprel ayının 8-də Erməni işğalçıları Kəlbəcərin Ağdaban kəndinə hücum edə

rək 67 nəfəri qətl etmiş, 17 kənd sakini diri-diri yandırmışdır (11).

Azərbaycanda qaçqınlar probleminin miqyası, dövlət siyasəti və beynəlxalq reaksiyalar Yuxarıda qeyd edilən faciələr və eləcə də Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının işğal edilməsi ikinci qaçqınlar dalğasını doğurdu. Ermənistan silahlı qüvvələrinin hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi – Dağlıq Qarabağın, eləcə də ona bitişik olan 7 rayonun (Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın, Zəngilan) ərazisi işğal olunmuş, Dağlıq Qarabağdan, ətraf rayonlardan, həmçinin Ermənistanla və ya Dağlıq Qarabağla həmsərhəd olan yaşayış məntəqələrindən 700 min nəfərədək azərbaycanlı öz daimi yaşayış yerindən məhrum olaraq məcburi köçkün düşmüş və respublikanın 62 şəhər və rayonunda, 1600-dən çox sıx məskunlaşma obyektində müvəqqəti məskunlaşmışdır. İlk vaxtlarda məcburi köçkünlərin böyük əksəriyyəti 12 çadır düşərgəsində, 16 fin tipli yığma evlərdən ibarət qəsəbədə, ferma, yeraltı qazma və yol kənarlarında, dəmir yolu üzərindəki yük vaqonlarında, ictimai binalarda, yataqxanalarda, təhsil müəssisələrinə məxsus binalarda və uşaq bağçalarında, sanatoriya, pansionat, istirahət evlərində, turist bazalarında, tikintisi yarımçıq qalmış binalarda, qohum evlərində və digər komunal şəraiti olmayan, sanitari normalara cavab verməyən yerlərdə çox ağır şəraitdə məskunlaşmışdır. Azərbaycanda humanitar vəziyyətin ciddi şəkildə pisləşməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərin sayının milyonu keçdiyindən dərin narahatlıq hissi keçirərək, BMT-nin Baş Assambleyasının 1993-cü ildə keçirdiyi 85-ci plenarya iclasında "Azərbaycanda olan qaçqın və məcburi köçkünlərə fəvqəladə beynəlxalq yardımın göstərilməsi haqqında" qətnamə (A/RES/48/114) qəbul edilmişdir. Bundan əlavə, BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən 1993-cü ildə qəbul edilmiş 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrdə münaqişənin tezliklə, süllh yolu ilə həlli, işğal olunmuş ərazilərin Ermənistan silahlı qüvvələrindən azad edilməsi ilə yanaşı qaçqın və məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına qaytarılması məsələsi də öz əksini tapmışdır. BMT Baş Assambleyasının 62-ci sessiyası çərçivəsində 2008-ci ildə gündəliyin "Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət" adlı bəndi üzrə qəbul edilmiş qətnamədə işğal olunmuş ərazilərdən köçkün düşmüş insanların öz

evlərinə qayıtmaq hüququ bir daha təsdiq olunmuşdur. İslam Konfransı Təşkilatının xarici işlər nazirlərinin konfransları və dövlət və hökumət başçılarının zirvə görüşlərində qəbul edilən "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü" adlı qətnamədə də münaqişə nəticəsində qaçqın və məcburi köçkün düşmüş insanların öz evlərinə qayıtmasının vacibliyi vurğulanmışdır (12). 2007-ci ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun vəsaiti hesabına ölkədə olan sonuncu çadır düşərgəsinin (ümumilikdə 12 düşərgə) ləğv edilməsinə nail olmuşdur. Bundan əlavə, həyata keçirilmiş sosial tədbirlər nəticəsində məcburi köçkünlər arasında yoxsulluq həddi son illərdə 74 faizdən 15 faizədək azalmışdır. Ümumiyyətlə, 2001-2014-cü illər ərzində Dövlət Neft Fondundan və digər mənbələrdən ayrılmış vəsait hesabına 2,8 milyon kvadrat metr sahəsi olan, bütün sosial-texniki infrastrukturaya malik 89 məcburi qəsəbə salınmış, 46 min ailə 230 min nəfərədək qaçqın və məcburi köçkünlərin mənzil-mişəftə şəraiti yaxşılaşdırılmışdır. Bütün qeyd olunan irəliləyişlərin əldə edilməsi respublikamıza heç də asan başa gəlməmiş və məcburi köçkünlərin problemləri tam olaraq həll olunmamışdır. Məcburi köçkünlərin xeyli hissəsi hələ də yaşayış üçün əlverişsiz olan köhnə tikililərdə, çətin şəraitdə yaşayır.

Nəticə

Yekunda onu vurğulamaq lazımdır ki, bu gün Azərbaycan Respublikasının üzvləşdiyi qaçqınlar və məcburi köçkünlər problemi Ermənistan Respublikasının terroru dövlət siyasəti səviyyəsində vasitə kimi istifadə etməsinin nəticəsidir. Azərbaycana qarşı törədilən Qarakənd faciəsi, Xocalı soyqırımı, Ağdaban soyqırımı kimi insanlığa sığmayan hadisələr terrorun Ermənistan dövlət siyasətinin əsas hissəsi olduğunu bir daha sübut edir. Beynəlxalq ictimaiyyətin buna biganəliyi Ermənistanın cinayətlərini daha da artırır və dünya dövlətlərinin progressiv qisminin bu sahədə qarşılıqlı olaraq yardımlaşmasına böyük ehtiyac yaradır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı:

1. Hüseynov S. Erməni xəyanəti: Terror, soyqırım və deportasiya siyasəti. Bakı: Avropa Nəşriyyatı Servisi, 2009, 175 s., s.11.
2. Mehdiyev R. Azərbaycanlılara qarşı soyqırım gerçəklikləri. Bakı: Azərbaycan Res-

publikasının Milli Məclisinin mətbəəsi, 2000, 204 s., s.20.

3. Mirmahmudova S. Ermənistan ərazisində Azərbaycan mənşəli oymaklımlar və onların erməniləşdirilməsi siyasəti. Bakı: TEAS Press Nəşriyyatı evi, 2015, 384 s., s.139-147.

4. Paşayev A. Köçürülmə. Bakı: Azərənəşr, 1995, 40 s., s. 8-9.

5. Akgün M., Aydın T. Türkiyə-Rusiya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul: Haziran 1999 (Yayın No. TÜSİAD -T/99-264), s.26.

6. Kardeş Z. Ermeni Terör Örgütü: Asala. Ankara, 2007, 169 s., s. 50-57.

7. Önal H. ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel bir analiz. // Uluslararası Hukuk ve Politika dergisi, Cilt 6, Sayı: 23, 2010, ss.43-71, s.44.

8. Chan A. The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar). // SOAS Bulletin of Burma Research, Vol. 3, No. 2, Autumn 2005, ISSN 1479- 8484. p. 396-420., pp. 408.

9. Khojaly Witness of a war crime Armenia in the dock. // Ed. By Fiona MacLachlan and Ian Peart. UK, ITHACA Press, 2014. p. 248. pp. 171-175.

10. Myanmar: The Politics of Rakhine State Asia Report № 261, October 22, 2014, p. II., International Crisis Group Headquarters.

11. Ağdaban faciəsi. <http://www.xankendi.az/static/145/lang.az/>

12. Azərbaycan Respublikasında qaçqınların və məcburi köçkünlərin vəziyyəti, sosial təminat və mövcud problemləri haqqında məlumat. <http://www.mfa.gov.az/content/117> (XIN-nin rəsmi internet saytı)

13. Azərbaycanlıların soyqırımı faciəsi. http://azerbajjans.com/content_321_az.html

14. <http://anl.az/down/meqale/xalqcehbhesi/2010/noyabr/142717.htm>

15. Ermənilərin Bakıda törətdiyi teraktıdan 22 il ötür <http://www.anspress.com/hadise/19-03-2016/ermenilerin-bakida-torettdiyi-teraktıdan-22-il-otur>

16. Çaycı S. II. Ermeni Sorununun Hukuksal Boyutu, Uluslararası Hukuk açısından Ermeni Sorunu. http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index_2_1_2.htm

SUMMARY

Akif Marifli

**State support of terror and refugee problem as humanitarian disaster
(Armenian terrorism and Azerbaijani refugees)***Key words: state policy, refugees, legalization of terror, humanitarian issues, influence.*

The article makes reference to matters concerning implementation of state policy by using the terror. Theoretical approaches and practical examples are included herein as well. Armenia is shown as an example of state supporting the terrorism. Main focus is made on difficulties that Azerbaijani refugees face as victims of humanitarian refugee problem. It is specifically pointed out that one of the causes of refugee problem is states' connivance at terrorism. Not only the establishment and actions of ASALA are mentioned, but the facts about using "services" of other terrorist organizations by making them business partners in order to pursue the plans have also been illustrated in the article.

Occasional banishment of Azerbaijanis out of their historical homeland by Armenian state and investigation of refugee crisis as a humanitarian disaster is a main storyline of the topic.

The article portrays mass deportation of Azerbaijanis from Western Azerbaijan in years of 1948-1953. This is not only about combat operations held by Armenian troops, but at the same time about violent terror acts that described in details.

The article also examines the causes and consequences of the second refugee influx from Nagorno-Karabakh and adjacent regions as a result of occupation by Armenia and comes up with the decision that it was due to the support given to terrorism by Republic of Armenia at the state level.

Unhuman atrocities happened in Garakand, Khojaly, and Aghdaban are proof of the fact that the terror is essential part of Armenia's state policy.

РЕЗЮМЕ

Акиф Марифли

Террор как государственная политика и проблема беженцев как гуманитарная катастрофа (армянский террор и азербайджанские беженцы)*Ключевые слова: государственная политика, беженцы, легализация террора, гуманитарные вопросы, влияние.*

В статье затронут вопрос использования террора как средства претворения государственной политики. Здесь представлены примеры как теоретического, так и практического подходов. Армения показана как пример страны, использующей террор в государственной политике. Особое внимание в статье уделено тому, что государства закрывают глаза на террор, что и является одним из истоков проблемы беженцев. В ней также затронут вопрос создания и деятельности ASALA и факты обращения Армении к ней и другим террористическим организациям с целью претворения собственных планов. Основной темой данной статьи является периодическое изгнание Армянским государством азербайджанцев с их исконных земель и превращение проблемы беженцев в гуманитарную катастрофу.

В статье также затрагивается вопрос о насильственном переселении азербайджанцев из Западного Азербайджана путём латентного террора в 1948-1953 гг. Здесь не только говорится о боевых действиях со стороны Армении, но также и рассматриваются особо запомнившиеся террористические акты.

Данная статья исследует второй поток беженцев как следствие захвата Армянским государством Нагорного Карабаха и близлежащих территорий и использование им террора на уровне государственной политики.

Гаракендская трагедия, Ходжалинский геноцид, Агдабанский геноцид и подобные им зверства, учинённые против Азербайджана и являющиеся преступлением против человечества, ещё раз подтверждают использование террора как основного средства государственной политики Армении.